

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE

SZERKESZTI: Dr. WEISZBURG GYULA.

MEG JELEN IK M I N D E N H Ó E L S E J É N .

Fordulat.

Irta: Dr. Weiszburg Gyula.

A zsidó egyházpolitika kezdhet büszke lenni. Oly meglepetések és oly váratlan fordulatok állnak be benne, mint a nagypolitikában. Amit tegnap és tegnapelőtt fölöslegesnek és lehetetlennek hirdettek, azt ma ugyanazok szükségesnek és magától értetődőnek tartják. Az életben ezt inkonzekvenciának csufolják és esetleg gyanakszanak a véleményváltozás indokai felett, a politikában megalkuvásnak nevezik és napirendre térnek felette.

Im 1911. aug. 27-én jelent meg az E—g hasábjain dr. Klein Adolf, a szabadkai hitközség elnökének „Kezdjük előlről” című cikke, melyben felhívás történik egy kongresszuson való részvételre, a magyar zsidóság egységessé tétele érdekében. „Mert — ugymond a felhívás — csak a minden vonatkozásában egységesen szereplő zsidó hitfelekezet képes az igaz és valódi egyenjogusítást kivívni. Mindennemű, habár pályadíjjal jutalmazandó dualisztikus jellegű kialakulási tervezetet már eleve elhibázottnak s a zsidó érdekek ellen valónak tartok” stb. A cél tehát világosan az, „a ki- és befelé egységes magyar Izraelt megteremteni”.

Hatalmas lapársunk a felhívást természetesen nem hagyta megjegyzések nélkül és mindenféle emlékezések és szokott szerénységek közben, amikre rá nem térünk, kifejti, hogy „a gyülekezésnek nagy feladatai lehetnek a békeszerzésen kívül is. Mert, amit a cikkíró ur vár tőle, — ezt meglehetősen pozitívitással állíthatom — azt meg nem hozza . . . Az egyesülést, t. cikkíró ur, nem csinálja meg semmiféle gyűlés vagy kongresszus. Azt csupán a kormány csinálhatja meg. . . . Azaz úgy, ahogy a t. cikkíró ur gondolja, hogy t. i. az orthodoxok egyesüljenek velünk egy és ugyanazon szervezetben — azt a kormány se tudja megcsinálni. Azt egyáltalán nem lehet megcsinálni. De erre nincs is szükség. Legyen meg a külön szervezetük . . . de

kifelé egyek legyünk. . . . Szóval abban az alakban, ahogy azt mi proponáltuk és ahogy a községkerületi elnökök akarják, lehetséges, hogy megköthetjük a békét . . . de ki van zárva, hogy egységes szervezetbe jöjjenek velünk . . . Ezt az orthodoxia liberális része sem akarja és több oknál fogva nekünk sem jó ilyet akarni. . . . Ime, *előttem egészen evidens, hogy az utód (t. i. a cikkíró) sem fog semmire menni a békeszerzés terén . . .*“

Ezen és hasonló kommentárral kísérte t. laptársunk a kongresszusra való felhívást augusztusban. Azóta az ügy, legalább az E—g hasábjain, aludt, mikor egyszerre arra ébredtünk, hogy a szabadkai mozgalom mily gyönyörű, mily szükséges, mily eredményekkel kecsegtető.

Nos, ha az E—g csak szerkesztője véleményét tükröztetné vissza, talán érdekes volna, talán nem is, kutatni az okokat, melyek ezen fordulatot előidézték, de t. laptársunk abban a szerencsés, vagy talán inkább sajnálatraméltó helyzetben van, hogy a haladó zsidóság vezetőségének hivatalosa vagy félhivatalosa és mikor augusztus 27-iki glosszáit írta, bizonyára ép úgy tájékozva volt az orsz. iroda véleményéről, mint 6 hónappal később, mikor azt glorifikálja, amit előbb lesajnált és azért talán nemcsak a magunk privát kíváncsiságának adunk kifejezést, midőn úgy magunkban azt a kérdést tesszük fel, hogyan lehetséges, hogy az a mozgalom, mely kijelölt célját — „majdnem teljes pozitívással mondható“ — nem fogja elérni, mely „a békét nem fogja megcsinálni“, egy félévvel később a béke megteremtésének oly nagyszerű eszközévé váljék, mi okozhatta, hogy az a gyűlés, melyen való részvételtől a községkerületi elnökök a községeket előbb — mint az E—g állítja — „leintették“, most a hitközségeknek oly melegen ajánlják?

Mint imént mondtuk, csak magunkban tesszük fel a kérdéseket, feleleteket nem is várunk rájuk, nemcsak azért, mert ha ez ellentmondást meg akarták volna magyarázni, azt kérdésünk nélkül is tették volna, hanem azért is, mert, véleményünk szerint, ennek a kongresszusnak, vagy nagygyűlésnek a kijelölt és kíváncsúnak tartott eredménye úgy sem lesz, hát annak meliékkörülményei sem bírnak fontossággal.

Eredménye pedig, mint már többször kifejtettük, nem lesz, mert nem lehet. Teljes tisztelettel vagyunk ugyanis az azon gyűlésen megjelenendő, kétségtelenül számos neves és érdemes férfiú iránt, szívesen elismerjük azoknak — csekély kivételektől eltekintve — jóhiszeműségét és őszinteségét is, de mind e tisztelet sem tudta bennünk elnyomni a meggyőződést, hogy amit a mai hivatalos kongresszusi zsidóság

vezetői akarnak, ami után törekszenek, amiért erőiket elfecsérlik, nem egyéb, mint „szél utáni kapkodás“. Ez esetben igazat kell adnunk az E—g érdemes szerkesztőjének, bár e körülmény véleményünk revideálására int, hogy „az egyesülést nem csinálja meg semmiféle gyűlés vagy kongresszus, azt csupán a kormány csinálhatja meg“, mert az mindent meg tud csinálni, ha akarja, de jaj ennek a szegény magyar zsidóságnak, ha megcsinálja. Micsoda háboruságot, micsoda testvérharcot idézne fel a zsidóság kebelében, olyat, hogy a mai egyenlenség, mely legjobban mégis csak a két párt hivatalosában dul, a legmessziásibb békét jelentené ahhoz az „egységhez“ képest.

A gyűlés nem fogja meghozni az egyesülést, eddig se hihettük, ezek után meg épenséggel nem. Mert ha ez az orsz. iroda és községkerületi gyűlés ellenére jönne létre, még lehetne némi kilátás arra, hogy a békésebb orthodox hitközségek készek lesznek belemenni és egy nem hivatalos egyesülés tárgyában tanácskozni, de ha hivatalos zászló alatt fog tanácskozni, hogyan remélhető, hogy a másik szervezetbe tartozó hitközségek, a mi szervezetünk aegise alatt tanácskozó gyűlésen részt vegyenek? Vagy ha igen, mire kell akkor Szabadka, hívja össze az orsz. iroda? Az a néhány orth. hitközség, mely ily gyűlésen részt vesz, akkor is elküldené képviselőit, a többi pedig bizony ide sem fog eljönni.

Egy jó oldala azonban — hisszük — mégis lesz a gyűlésnek. Sokakat meg fog győzni arról, hogy a kongresszusi zsidóság organizációja azon az uton, melyen eddig akarták megcsinálni, meg nem alkotható, mert, azon tovább haladva, nem lesz sem egységes organizáció, sem kettős organizáció, sem egy autonómia két organizációval, hanem lesz az, ami most is van, t. i. semmi. Mert a magyar orthodoxiát, ha minden jel nem csal, sem erőszakkal, sem csellel, sem édes szóval nem lehet az egységes szervezetbe, sőt még az egységes autonómiába se belevinni. És ez ellen nem használ sem káromkodás, sem csufolás, sem lenézés. Ha tehát a kongresszusi zsidóság életre való szervezethez akar jutni, meg kell azt csinálnia önmagának, a saját viszonyaira való tekintettel, nem törődve az orthodoxiával. Miért is kívánja az orthodoxiát akarata ellenére boldogítani? Ma már a felnőtt gyermekeket sem szokták akaratuk ellenére boldogítani akarni, amikor pedig ezt tömegekkel szándékozzák, ez mindig gyanussá válik, emlékeztet az inkvizíció korára, mikor zsidókat és mórokat is a máglyával akarták boldoggá tenni és azelőtt és azután is minden erőszakot és igaztalanságot is avval védtek, hogy az illetők érdekében történik.

Hogy azok, kik e belátással bírnak, egyhamar többségben lesznek-e, nem hisszük, nem is reméljük és ha többségben volnának is, sem tudna róluk senki. Hisz kinek van kedve a vezető férfiak és terrorizáló sajtójuk ellen ellenzékbe menni. Marad hát minden úgy, amint volt. Lesz tovább egy kongresszusi szabályzat, melyet akkor rántanak elő, mikor valakinek szüksége van rá, marad a mai szervezet, mely nem tud sem élni, sem meghalni és mely annyira nincs összefüggésben az igazi felekezeti élettel, hogy a közönség észre sem veszi. Hisz p. o. a legnagyobb, a budapesti VI. körzetkerületi elnökség mandátuma is több, mint egy éve, hogy lejárt, úgy hogy tulajdonképpen nincs is körzetkerületi elnök, sem orsz. irodai elnök, mert a kongresszusi szabályzat értelmében 3 évre lett választva és az az idő már lejárt, de azért „a professzioneleken“ kívül senki sem tudja, senki sem bánja. (Kérem ezt elmondani nem volt „betyárság“, sem „bitangság“, sem „istenkáromlás“, sem „fajgyilkolás“, azt néhány héttel ezelőtt, a szent Egyenlőség is konstataálta, tehát talán másnak is szabad leírni).

És az orsz. iroda tovább fogja megmenteni a zsidóságot, sőt nemcsak a kongresszusit, hanem az orthodoxot is és sajtója tovább fogja szidni az elvakított orthodoxokat, a szőke zsidócskát, a pajeszes tanácsost, a polyák melamedeket, úgy mint eddig, az emberi kor legvégső határáig. Hát hiszen talán ez sem szerencsétlenség, de minek akkor az az időközi echauffement a békéért és szervezetért?

Történeti zsidóság.

Látott Ön már „történeti zsidót“?

Szinte látom, mint fordul a t. olvasó most jobbra-balra tekintével, hogy e tetszetős szóhoz valami tartalmat, ez új kategóriához legalább egy pár embert keressen és felveti a kérdést: voltaképp ki is az a történeti zsidó az ő ismerősei között; a dohány-utcai vagy rombach-utcai templomlátogató, a tőzsde- és a lipótvárosi kaszinó-tag-e avagy a Tisza Kálmán-téri zsidó-tőzsde tagja-e? Avagy kérdezzük talán az illetőktől, érzik-e magukban a történeti szellemet?

De ne tessék a fejét törni, mert úgy sem fogja kitalálni. És legyen nyugodt t. olvasó ur, fenn az égben sincs ez a fajta elkönyvelve s így Öntől sem fogják számon kérni, hogy az volt-e. Sőt én merem a kérdést megfordítani: ki *nem* történeti zsidó közülünk?

Ez elnevezést ugyan itt Magyarországon egy oly tisztas férfiú, mint *Mezei Mór* hozta forgalomba, aki mindenkor őszinte fiú szeretettel

csüggött a zsidóságon, legujabbkori történetét nemcsak átélte, de rendezte is, amennyire igaz férfiúi jellemerejétől tellett, de ép ez a tény mutatja, hogy ahol a fogalmak kellően meghatározva nincsenek, vagy azok meghatározásától fázunk, egy szócska könnyen befészkelődik és a legvilágosabban látók szellemét is megteveszti.

Nagyon, nagyon távol áll tőlünk, hogy a szó első hirdetőjén, *Frankl* Zakariás hirneves rabbiképző-in'ézeti tanáron kritikát gyakoroljunk. Frankl a maga idejében a maga és elvtársai álláspontját több tapintattal, mint logikai analízissel jelölte meg e szóval, akkoriban az óvatosság inkább helyénvaló volt, mint mai nap, mikor már nem használ semmit. S bizonyára Mezei Mór is a kongresszus idejében olyannak látta a helyzetet, hogy opportunusnak látszott egy ily kitérő meghatározás és azon időbeli terminusát tartotta meg.

A mai ahistorikus irányzat mellett már a történeti tudat is gyengült, a historicizmus kissé diszkreditálva van és így annál kevésbé alkalmas a „történeti“ jelző egy párt megjelölésére. Egy nagynevű amerikai filozófus, James az u. n. pragmatista iskola alapvetője, a gondolkodást új mederbe tereli, amidőn az igazságnak egy új definícióját adja, mely szerint az nem más, mint azon fogalmak összessége, melyek az egyént cselekvésre bírják. Evvel sikerül neki az, ami évezredek óta nem sikerült igazában: a vallásnak a tudománnyal (filozófiával) való összeegyeztetése. Ha ugyanis az igazság minden fogalom összessége, mely cselekvésre bír, akkor veszít ugyan objektivitásából és minden egyeshez simul, de felöleli az akaratot, a fajhoz való ragaszkodást, a nemzeti tudatot és a vallási hitet is. Viszont magára a hitmeggyőződésre alkalmazva a tételt a történeti zsidóság csakugyan jó megjelölés volna arra az irányzatra, mely a zsidó hívekben a vallási életbe beletorkoló összes tényezők figyelembe vételében áll, ámde akkor a hit veszít határozottságából, egyénről-egyénre erősen színeződik az illetők tudományos meggyőződése, társadalmi törekvése szerint és akkor az orthodoxia joggal követelheti, hogy mi konfessziót tegyünk az ország színe előtt, mely idegen tényezők folytak be vallásunkba és ő bírálja el, hogy az addigi történeti fejlődés összes eredményeit figyelembevevő párt nagyon tág jelentményt rejtve magában, az összes tényezők közül melyik tényező jogosult arra, hogy a zsidóságot megállapítsa vagy befolyásolja és melyik tekintendő idegennek, jogosulatlannak?

Még másképp áll a dolog, ha a „történeti“ jelzőt más tereken figyelemmel kísérrük.

„Történeti osztály“ például az, amelyik a történetben szerepelt,

vezetett, uralkodott és mai nap a régi vezető szerephez és annak méltóságához szívósan ragaszkodik és így természeténél, illetve érdekénél fogva conservatív. Másrészt a történet szentesítő hatására akkor is szokás hivatkozni, amikor a fejlődést, a differenciálódást akarják igazolni.

S akkor a történeti zsidó semmivel sem vonzóbb az orthodoxiára, mint a neológ, vagy haladó zsidóság. Az orthodoxia magát a históriát is kész megállítani folyásában, eléje áll az idők árrának és hagyja magán keresztül folyni, de nem uszik utána. S joggal kívánja a külön szervezkedést, mert ha pl. a történeti zsidósághoz tartozó orthodox hitközségben alkalmazást nyert hitoktatót a történet árja besodorta jomkippur napjára a cipőjébe, nem látnak semmi biztosítékot arra, hogy egy közös szervezet alatt a történet árja nem fogja-e akaratauk ellenére és vallásos érzületük sérelmére állásába visszahódorni.

F. M.

Kiddus.

Reflexiók. Irta : Dr. Hevesi Simon.

Ha nem csalódom az Egyenlőség hasábjain vetődött föl az eszmé, hogy a rabbik az istentisztelet keretein belül nagyobb mértékben vegyenek aktív részt, mint az eddig történt. Egy kis mozgalom indult meg ennek nyomán, egy pár cikk látott napvilágot a magyar rabbik lapjában, a Magyar Izraelben. Nagyobb jelentőséget a mozgalomnak nem tulajdonítottam, azt vélve, hogy az eszmecsere legfőllebb egy-néhány kartársam magánelhatározására lesz serkentő hatással, de egyöntetű valamely országos reform nem fog belőle kiserkedni. Elvégre minden rabbi tudja, hogy például Berlinben a rabbi olvassa föl a haftórát és az olénu-imát a szószékről az ország anyanyelvén és módjában van hasonló ujitást a saját hitközségében behozni, vagy az előírt imarendet magyar imádságokkal kiegészíteni tetszése szerint, anélkül, hogy az ilyen csekély ujitásoknak reformmozgalom színében kellene föltűnnie. És már napirendre tértem a kérdés fölött, melynek tárgyalását befejezettnek tekintettem, mikor új hangnemből új fejtegetés jelent meg a Hitközségi Szemle utolsó számában, F. M. tollából, mely a „reformterv”-vel a Seliach Cibbur szempontjából és mintegy az előimádkozó jogkörének védelmére sorakoztatja argumentumait.

Már aki véd és ennél fogva támad, annak az apró maliciák, melyek főleg a rabbikkal szemben megvillannak, megbocsáthatók, sőt az ilyen apró maliciák előttem elég kedvesek, mert mindig azok jelen-

tőségét dokumentálják, akik ellen irányulnak. Ezekre tehát nem kell reflektálni. De ha már a kérdés napirenden van tartva, mégis csak elmondom nézetemet én is.

Eleve kijelentem, hogy F. M.-nek a lényegben igazat adok. A tradicionális hatáskörök megőrzésének híve vagyok. Ahol vallási törvény, ősi hagyomány, szokás és gyakorlat a szertartás végzését az elői mádkozónak juttatta — nem szólva olyan új dolgokról, melyeket a rabbi maga teremt meg, mint például a fentemlített magyar imádások — ott a rabbi ne igényelje azt magának, még tekintélyének vélt emelése szempontjából se.

Ad vocem tekintély. A bölcsek mondása szerint: aki fut utána, az elől elszalad. Aki az élet igazi erkölcsi értékei után törekszik, az inkább eléri. Végre is a tekintély secundär erkölcsi érték, akkor, ha az erkölcsi értékeket öncélúaknak nézzük. Aztán ez a szó: tekintély, megkopott és nem nagyon kedves fogalmat takar a mi napjainkban. Mesterségesen táplált tekintélyt nem nagyon szeret a mi korunk. Kritikai gondolkodás felé gravitáló emberek nem tekintélynek hódolnak, hanem érvek előtt. A tekintély a mi időnkben inkább látszólagos. Tekintélye van például azoknak, akik mások sorsára nagy befolyást gyakorolhatnak, kegyeket és javakat, kenyeret, anyagi előnyöket osztogathatnak, azok előtt, akik rájuk reménykedve vagy aggódva néznek és addig, amíg az adott helyzet tart; tekintélye van a hatalomnak, természetesen addig, amíg ténylegesen megvan. Ideális értékeknek tekintélye mindig csak a legjobbak és a legnemesebben gondolkodók előtt lesz és azt természetesen mesterséges eszközökkel fokozni nem lehet. Van azután még szakáll-tekintély, reverenda-tekintély, pózolósi tekintély, dühöngési tekintély, vagyoni tekintély, arrogancia-tekintély és orrhang-tekintély, aszerint, amint a sors és eset figyelembevételével az emberek a rendelkezésükre álló eszközöket megválogatják, hogy maguknak reliefet adjanak embertársaik előtt. Már az is tekintélyt kölcsönöz, ha abban a renommében részesülsz, hogy tudsz és akarsz ártani embertársaidnak. A tekintély e sokféle fajtája közül nem mind-egyiket foglalhatja le magának a rabbi. Szerencsére van még egy szerényebb fajtája a tekintélynek, mely a rabbinak is hozzáférhető, az, amelyet tudás gyűjtése és etikai elveknek megfelelő élet által lehet megszerezni. Jámbor eleink dicsőségére legyen mondva, ők ezt a tekintélyt respektálták a legnagyobb mértékben és tisztelettel hajoltak meg a jellem nagysága, az érzület tisztasága, az élet gáncstalansága, a tudás és szellem hatalma előtt. Törekedjék a rabbi erre a tekintélyre, de ne legyen az sohase nyügző és ne legyen mesterkélts. Hogy.

a vallási funkciók bővítését a tekintély fokozására használjuk fel, nem ítélem helyesnek, mert abból se szabad fejszét vagy koronát készíteni.

Az e célra ajánlott funkciók közül kiragadom a legmarkánsabbat, a Kiddust. Valóban igen jól festene a papnak kezében a kehely, egyik-másik rabbi imponáló hatással is tudná elrecitálni a szöveget, de csak maradjon a serleg a kántor kezében. A Sulchan Aruch ugyan nem említi a kántort a Kiddus templomi szertartásánál, de a Tur már kifejezetten a Seliach Cibburról beszél. És bölcsen teszi, mert a Kiddusnak a templomban való elvégzése nem szükséges funkciónak tekintetik, — sőt annak teljes mellőzése is erősen indokolva nyomatékosan szóba kerül — hanem csak koncesszió és a szorosan vett halácha szerint a rabbinak a Kiddust otthon kell végezni az ünnepi asztal mellett. A rabbi tehát ezen a haláchai állásponton tultenné magát a Kiddus templomi szertartásának nyilvános elvégzésével, abból a célból, hogy személyének bizonyos misztikus fényt és varázst kölcsönözzön. Ha van és szükséges a mi vallási gyakorlatunkban valami csekély misztikum, úgy annak érvényesítését mindenkor szívesen átengedhetjük az éneklő funkcionáriusoknak, akik a szertartások külső oldalainak celebrálására kiválóan alkalmasak és akik a kedélyhez szóló művészetükkel a közönségben rejlő őseMBERI, érzelmi hurozatra mestertileg hatnak. Ha a rabbik végeznék a Kiddust, félek, hogy az elmaradó hatás helyreállítására behoznák a Natronaj gáon által említett eljárást, mely szerint a Kiddus funkcionáriusa megítatja az egész közönséget a kehelyből. Ne hivatkozz, tudós olvasóm, arra, hogy a Mógén Dávid fölfogása ellentétes a Bész Jóséf magyarázatával a Ráv Natronaj nevében közölt adat dolgában — a szöveg világos értelmében elég támpontot találhatna a kiddusmondó rabbi arra, hogy a callixtinusi varázsban tündököelve odanyujtsa a kelyhet a tolongó hivek ajkaihoz, aminek csakugyan meglenne a kehelynyújtó egyéniséget dicsfényben fűrésztő apparánsza. Csakhogy a józan észjárású zsidót ez nem ejtené meg, hidegen hagyná, — és szomorú volna, ha a rabbi a maga létjogosultságát hasonló egyházi szolgáltatásokban keresné.

Jónak látom itt nagyrabecsült kartársaim figyelmét reáterelni a *Nyugat* egy cikkére, mely „Kiddus“ cím alatt a múlt évfolyam egyik számában jelent meg. A cikk gondolatmenete a következő: Általános fölfogás a szociológiában, hogy a társadalomban, mint élő organizmusban minden tényleges szükséglet kialakítja és megteremti a maga szerveit. De hogy vannak a társadalomban szervek, melyeknek szükségszerű funkciója nincs, azt megtudjuk abból, hogy a rabbik, mivel

úgy találálják, hogy tulajdonképpen működési terük, mely létjogosultságukat igazolhatná, *nincs*: keresik a területet, ahol valamely szükségletet kielégítő tevékenységet fejthetnének ki — és *kiddust akarnak csinálni*. Ebből az látszik — folytatja a cikk írója — hogy vannak a társadalomban elhaló szervek, csökevény, rudimentaris organumok, melyek hasznos szolgálatot már nem tesznek és melyekre valamikor ugyan szükség volt, de most már nincs. Az ilyen szervek — hasonlóan a vakbélhez az emberi testben — sok bajnak, betegségnek, lobosodásnak lesznek előidézői. Szükség rájuk nincsen, legcelszerűbb őket gyökeresen és idejekorán kioperálni. — Az ilyen radikális eszmemenet természetesen nem tekinthető elég alaposnak arra, hogy a papi tevékenység szükséges volta fölött elfogadható, végleges ítéletet hozzon — de mindenesetre érdekes, hogy ilyen fejtegetésekre szolgáltatnak alkalmat, akik a rabbik ügykörét mások munkakörének kisajátításával akarják bővebbé és tekintélyesebbé tenni.

Némely rabbi és a rabbik némely pártfogója hasonló eredménnyel azon panaszkodik, hogy a rabbinak a mai felekezeti életben nincs más dolga, mint „esketési és temetési“ funkciókat végezni, azonfelül pedig hitszónoklatokat tartani, „prédikálni“. Hát hiszen nem olyan megvetendő munkakör ez. A kazualis funkciók ideális lelki-szükségletet elégítenek ki és a hitközség anyagi eszközeinek gyarapítására is szolgálnak, a prédikáció pedig a zsidóság életében gyökerező nagyfontosságú dolog. Ha azonban mégis úgy találják, hogy ez kevés egy embernek, hát hiszen módjában áll a hitfelekezetnek a zsidó közügy javára a rabbik számára szélesebb működési területeket megnyitni és merem állítani, a rabbik buzgalmában és eredményes munkában nem lesz hiány. Hiszen a rabbik most is dolgoznak, hivatásuk körén túl is, teljesítik kötelességüket nemcsak hitközségükkel, hanem hitfelekezetükkel szemben is, a zsidó tudomány művelésében, a vallási szellem és a hagyomány ápolásában, megőrzésében, a zsidóság erkölcsi érdekeinek védelmezésében, zsidó szociális munka kifejtésében.

Ámde társadalmi szempontból a legfontosabb — és ez az, amit némelyek megérteni nem látszanak — a rabbik hitszónoki munkássága. *Vallást és erkölcsöt tanítani a hatékony szó erejével* a köznek szempontjából nagyfontosságú feladat, melynek teljesítésére a társadalomnak szüksége van. Ha nem marad a rabbiknak ezen az egyen kívül semmi más hatás-tere, ezzel az eggyel nagyon meglehetnek elégedve és a szükséges munka teljesítésének öntudatával tekinthetnek hivatásukra. A fődolog csak az, hogy ezt a nagy hivatást komolyan vegyék, ennek szolgálatában gyűjtsenek tudást és tökéletesítsék ma-

gukat, ennek szenteljék erejük teljességét és azon legyenek, hogy az akadályok sokaságával megküzdve, eredménnyel dolgozzanak. A tapasztalat eddig azt mutatta, hogy ahol az erkölcs tanítását a papoktól elvették és „államilag” tanították, az eredmény gyöngébbnek mutatkozott, mint ott, ahol az erkölcsi kötelem-tudatot a vallási világfelfogás és élelátás talajába gyökereztették. A társadalomnak pedig szüksége van ép jellemű, erkölcsös emberekre. Valamint a leggyöngébb hitoktatás még mindig több, mint annak teljes hiánya, mert legalább egy vallási és erkölcsi szisztemának a létezését és komolyságát érezteti a növendékkel: úgy a társadalom jólétének szempontjából még mindig több, ha vannak tanítói és szószólói egy magasabb világszemléletnek és egy nemesebb erkölcsi programnak, ha van hangja a társadalom lelkiismeretének, ha van hirdetője a próféták és bölcsök isteni tanításainak, mintha az az évezredes hivatás elvesztené hitét önmagában. Legkevesebb oka van a zsidó vallás tanítójának, kételkedni missiója nagyságában, mikor jól tudja, hogy tanításainak eszmerendszere filozófiai magaslaton áll, megingathatlan föntségében és a belőle eredő bölcs és nemes etikának társadalomföntartó ereje van.

Aztán meg a hitszónoklat a zsidó vallás szellemének élő kifejezése. Szaturálva van a multnak kincseivel, dusan telítve a történelmi zsidóság szellemével, továbbadója a kinyilatkoztatás örök eszméinek és — legjobban alkalmazkodik a jelenhez — mindig tovább virágzik. A hitszónoklás sohse szorul reformra, mert mindig ujjáteremti önmagát. Benne az élő örök eszme a kornak köntösében jár, mely véle nő, mint a sivatagban vándorló zsidók ruhája és mindig új. Mindig számol a jelen eszméivel, filozófiájával, áramlataival, tendenciáival, szellemi értékeivel. A szertartási formák a nyugvó állapotot fejezik ki a vallásos életben, sokszor évszázadokon át nem módosulnak és azért hosszabb időszakok után reformtörekvéseket váltanak ki, mert kijegecesedett maradó formákat képeznek. A hitszónoklat az eleven és továbbfejlődő vallásos érzések és meggyőződésnek, megköttetlen élő kifejezése — belső életjel és az életfolyamatnak egyik organikus biztosítéka. Nem szükséges tehát, hogy az élő ige hirdetője, a kijegecesedett formák elhódításával emelje tekintélyét. A nagy rabbik és régi talmudisták ezt sohase arrogálták. Megelégedhet a rabbi ma is, ha ő a vallásos élet lelki vezetője, őre, a hiterköls tanítója, hirdetője, az állam és társadalom vitális érdekének, az erkölcsi életnek gondozója és a zsidóság életfájának hü kertésze marad. A zsidóság egy lényeges vonása az értelemnek kultusza. Az értelemnek kultusza vitte a nagy rabbikat arra, hogy aktiv, érzékletesen ható ténykedést a vallási

gyakorlatban sohase igényelték maguk számára. Az ókorban, mikor a kohániták helyett a rabbik léptek a vallási vezetésben előtérbe, a rangbeli arisztokráciát fölváltotta az értelmi és tudományos arisztokrácia. A kultusz gyakorlatánál értékesebb lett a szentírás megértése és értelmezése — és a szentírásnak hatása a lelkekre csak ezáltal lett erős nemes életfölfogásával, ethikai irányzatával, törvényrendszerével. A tanítás Mózesről a profétákon át Ezrával, a tanaitákkal, a rabbikkal és darsanokkal, mint a zsidóság életfonala huzódik át történetünkön és azt a munkát folytatni szép hivatás ma is. Akik szólhatnak a lélekhez, ne akarjanak az érzékekhez szólani. A rabbik végezzék a Kiddust otthonukban, mint a törvény előírja és az áhitott tekintélyt igyekezzenek elérni a Kiddus Hassémmel, igyekezzenek a Kiddus Hassémmel fokozni.

A felekezeti viszonyok Horvátországban.

II.

Irta : Dr. Diamant Gyula (Vukovár).

Az első, 1905 nov. 19-én tartott kongresszuson 21 község képviselői vettek részt. Dr. Spitzer előadó először az interkonfessionális törvényjavaslatot, különösen a sérelmes 14. §-t ismertette és azt javasolta, hogy ezen paragrafus teljes megváltoztatását, tehát a zsidó vallásra való áttérésnek engedélyezését kérjük a kormánytól. Minthogy azonban ily irányu kérelmünk a kormány részéről támogatásra nem számíthatott, úgy véltem, hogy a felekezet méltósága szempontjából csak a menthető mentésére szoritkozzunk és indítványával szemben azt javasoltam, hogy a szerencsétlen megokolás kiküszöbölését kérjük különös nyomatékkal és erélylyel, míg az áttérés engedélye csak az egyenjogusítási törvény folyamánya gyanánt szerepeljen óhajként. A hosszú vitában valamennyi felszólaló a referens álláspontjára helyezkedett. Csak egy rabbi képezett kivételt, aki azt ajánlotta, hogy kérelmünk odairányuljon, hogy a törvény, az egyenlőségre való hivatkozással, a zsidó vallásról a keresztényre való áttérést se engedje meg. Ezen törvényjavaslat tárgyalása vette igénybe a délelőtti gyűlést. Délután a hitközségek rendezéséről szóló törvényjavaslat foglalkoztatta a kongresszust. Az előadó alapos referátumában jól kidomborította a javaslat azon pontjait, melyeket el nem fogadhatunk. Képtelenség például azt követelni hitközségeinktől, hogy csak magyar-horvát állampolgárokat alkalmazzanak, akik horvátul tudnak, mivel nem kaphatnak ily hivatalnokokat. Azt javasolta tehát, hogy akik ezen követelményeknek nem felelnek meg, csak

ideiglenesen legyenek alkalmazhatók legfőljebb három évre. A rabbitól a törvény nemcsak világi, hanem szakképzettséget is követeljen, még pedig kizárólag valamely szeminárium diplomáját. Az elnökök helyeselték ezen indítványt, míg mi, rabbik határozottan elleneztek. A theologiai képzettség igazolásának módja a községek belátására bízás. Határozott kívánságunkra ily értelemben döntött a gyűlés. Rabbihelyettesek nem vezethetnek anyakönyvet és nem eskethetnek rabbi delegálása nélkül. A rabbikra nézve az előadó azt javasolta, hogy maximum három erre alkalmazhatók ideiglenes minőségben. Ezen idő eltelte után, ha a törvény kellékeinek már megfelel, definitivumban részesül és csak végérvényes fegyelmi ítélet alapján vesztetheti el állását. Ezen fontos indítvány egyhangulag el lett fogadva. Nem csálódok, ha az egyhangú elfogadást nem kis részben az idő előrehaladottságának tulajdonítom. Örömmel ragadtam meg a kedvező kínálkozó alkalmat azon indítvány tételére, hogy a törvény nemcsak a rabbikat biztosítsa, hanem *a többi hivatalnokról is gondoskodjék*, akik erre még jobban rá vannak utalva és azt javasoltam, hogy *ők öt évi működés után részesüljenek definitivumban*. Az előadó pártolta és melegen ajánlotta indítványomat, melyet szintén egyhangulag fogadtak el.

A vallás- és közoktatásügyi, valamint az igazságügyi bizottság november 19., 22., 24. és 27-én tartott gyűléseken tárgyalta az interkonfesszionális törvényjavaslatot. A másik törvényjavaslat bizottsági tárgyalása november 23., december 1. és 4-én folyt le. Ennek bizottsági és országgyűlési előadója hitfelünk, dr. Schwarz Lajos volt. Míg az előbbi törvényjavaslat tárgyalásánál a kormány a kongresszus kérelmét figyelembe sem vette, addig az izraelita hitközségek rendezéséről szóló törvényjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával kérelmünket teljes mértékben méltányolta. A legnagyobb elismerés illeti az előadót, akinek érdeme, hogy a 30 §-ból álló javaslat 3 §-sal bővült. Ajánlatára, tekintve a többször említett 14. §. által okozott sérelmet az egyenlőség elvén, a kormány egy új 7. §-ban kimondta, hogy az izraelitáknak az egyenlőség elvénel fogva az országos alaphól kultusz-célokra segély biztosittatik. Egy új §. a 25. törvényileg biztosította a zágrábi eddig külön önálló hitközséget képezett orthodox, valamint a zimonyi spanyol (szefard) község további fennállását önálló jellegük elvesztése dacára, míg a 31. §. azon jogot adja a kormánynak, hogy a törvény kihirdetésétől számított tíz éven belül felmentést adhat az alkalmazandó rabbiknak az érettségi bizonyítvány felmutatása alól.

Az országgyűlés 1905. december 12-én tárgyalta az inter-

konfesszionális törvényjavaslatot. Az előadón kívül sok képviselő szolt a javaslatához és egyes paragrafusaihoz, a hirhedt 14. §-hoz csak az egyetlen zsidó vallásu képviselő jelentkezett szólásra. Önérzetes hangon tiltakozott különösen a megokolás ellen, mely az egyenjogusítási törvényen határozott sérelmet ejt. Más felszólalás nem történt. A referens hosszú előadói megnyitó beszédében utalt volt arra, hogy a törvényjavaslatnak számolnia kellett a még a kultura alacsony fokán álló nép gondolkodására és érzésére és azon óhaját fejezte ki, hogy a műveltség terjedése és a szabadelvű szellem diadalmas hódítása mielőbb küszöbölje ki a 14. §. megszorító intézkedését.

A következő napon folyt le az izraelita hitközségek rendezéséről szoló javaslat országgyűlési tárgyalása, melynek előadója dr. Schwarz Lajos volt. Igen szép beszédben ismertette a törvényjavaslatot és ajánlotta elfogadásra. Utána a bánhelyettes szolt röviden és az országgyűlés a törvényjavaslat 33. §-át minden vita nélkül egyhangulag elfogadta. A törvény 1906. február 7-én nyert királyi szentesítést. A kultuszadó fizetésére vonatkozólag a 18. §. akként intézkedik, hogy azt nemcsak az illető hitközség területén lakó izraelitáknak kell fizetniök, hanem mindazon hitrokonoknak, akiknek a hitközség területén ingatlan birtokuk vagy földbérletük van, vagy pedig iparral, kereskedéssel, vagy ipari vállalattal foglalkoznak. A kultuszjárulékot tehát nem perzonális, hanem reális jellegű adónak tekinti. Regálebérloket például több hitközség adóztat meg egyidejüleg.

Óriási fontosságu a törvény különösen a mult cikkemben vázolt anarchikus állapotok szempontjából. Véget vetett a jogtalanságnak és önkénynek. Nagyon sajnós, hogy nem tartalmaz semmiféle intézkedést a hitközségi elnök személyére vonatkozólag. Csak azt kívánja, hogy horvát-szlavonországi illetőségű legyen. Pedig mily égető szüksége lenne a modern zsidóságnak arra, hogy világi vezető férfaitól, különösen a hitközségek élén állóktól, akik a körünkben uralkodó sajnálatos indifferentizmus következtében tényleg döntő szerepet visznek a hitközségi életben, bizonyos erkölcsi kvalifikációt követeljen. Hány nagyobb hitközség élén állanak vallási ügyekben teljes analfabéták, hitközségi elnökök, akik nemcsak vallásunk legsarkalatosabb és legszentebb törvényeit sértik meg nyiltan, hanem árulást követnek el saját családjukban az ősök hite ellen. Mily nagy erkölcsi kárt okoznak ily elnökök a hitközségekben, mennyire megalázzák a felekezet becsületét és méltóságát. Ezen szomorú tény nemcsak az illető hitközség szégyenfoltja, hanem a modern zsidóság egyik sajnálatos kórtünete. Nálunk Horvátországban több hitközségi elnök van, akik a vezetésük

alatt álló vallásos közösséget adókvető és behajtó bizottságnak tekintik. Ténykedésük a megadóztatás és adó behajtására szorítkozik. Ezenkívül programjuknak csak egy sarkalatos pontja van. Minden alkalommal meg akarják mutatni, hogy ők a hitközség urai, hogy különösen a rabbi nekik köteles alávetni magát.

Az örömdetes tény, hogy a kormány szép jelét adta a vallásos szellem ápolására irányuló törekvés támogatásának, azon elhatározást érlelték meg bennem, hogy a rabbik különösen a hitoktatás érdekében forduljanak a kormányhoz és hogy e célból egyelőre csak a szlavóniai kartársak folytassanak bizalmas megbeszélést a központban Eszéken. Kollégám készséggel vállalkozott a gyűlés egybehívására és 1906. okt. 18-án heten tartottunk értekezletet elnöklete alatt, melyen a következő behatóan megokolt, egyhangulag elfogadott indítványt terjesztettem elő: A rabbik, mint a vallásos nevelés hivatásos őrői, kérik a kormányt, hogy 1) a tanfelügyelőket az 1891. január 30-iki rendelet pontos betartására szólítsa föl, 2) hogy az előterjesztett terv alapján dolgoztassa át dr. Schwarz Gábor zsidó történetét a középiskolák számára a szerző által és 3) hogy készíttesse el az 1906. február 7-iki törvény végrehajtó rendeletét és állapíttassa meg mielőbb szakférfiakkal a rabbik kvalifikációját. Több községben a rabbi tanítja a hittant a népiskola négy osztályában rendszeren 2, néha heti 4 órában. Természetes, hogy az eredmény igen gyenge. Ezen sovány tanításban azonban csak a rabbi székhelyén lakó tanulók részesülnek. A falvakban lakó és az ottani népiskolákba járó izraelita tanulók a hittant rendszerint hírből sem ismerik. Már 1879. szeptember 15-én kiadott ugyan a kormány egy rendeletet, melyben elrendeli, hogy egy népiskolai tanuló sem maradhat hittanítás nélkül és hogy a hittanból nyert érdemjegy nélkül felsőbb osztályba nem léphet, hogy tehát a beiratás alkalmával a szülő az igazgató-tanítónak megnevezni köteles azon lelkészt, akinek kerületéhez ezen helység tartozik, melyben vallása hittanát nem tanítják. Az igazgató-tanító a lelkésszel közli a tanulók lajstromát, aki a tanulók hitoktatása, illetve hittanvizsgájában intézkedik. Ha a lelkész semmit sem tesz a tanítás és vizsga érdekében, úgy az igazgató tanító a tanfelügyelőség útján jelentést tesz a lelkész feljebbvaló egyházi hatóságának. A rendeletet az igen gyér számú izraelita tanulókra vonatkozólag nem foganatosították. Írott malaszt maradt. 1891. január 30-án 6062—1890. szám alatt új rendelet jelent meg az evangélikus- és Mózes-vallású tanulókra vonatkozólag, mely oly helységekben, melyekben rendes hitoktatás nincsen, a szülők kötelességévé teszi, hogy a szünidőben gyermekeiket az illetékes lelkész által taníttassák, illetve

megvizsgáltassák. Természetes, hogy ezen rendeletet is csak 1—2 kivételes esetben hajtották végre. Ki gondoskodik a tanulók ellátásáról? Legkönnyebb és legcélszerűbb megoldásnak tartottam azt, hogy az igazgató-tanító a beiratás alkalmával figyelmeztesse a szülőket, hogy a hittan ügyében az illetékes rabbival lépjenek érintkezésbe, aki rendelkezésükre bocsátja a szükséges könyveket és kijelöli az anyagot, melyet a vizsga alkalmával a tanulónak tudnia kell. A mulhatlanul szükséges minimumra minden szülő maga taníthatja gyermekét. Ily módon legalább némi eredményt biztosíthatunk, mert a szülő tudja, hogy gyermeke elégséges érdemjegy nélkül nem kerülhet felsőbb osztályba.

Minthogy a hitközségek rendezéséről szóló törvény megjelenése óta több mint 8 hónap mult el és végrehajtó rendelet még nem jelent meg, joggal lehetett attól tartani, hogy első sorban a nem véglegesített rabbik fogják a késedelem kárát vallani. Indítványom tehát odairányult, hogy a kormánynál a törvénynek a rabbik kvalifikációjára vonatkozó intézkedés végrehajtását kérjük és egyuttal hívjuk fel figyelmét, hogy a héber okmányokat csak rabbik bírálhatják meg.

Az előértekezlet eredményéről értesítettük a lelkes zágrábi főrabbit és arra kértük, hogy országos rabbiértekezletet hívjon egybe Zágrábba.

1907. január 8-án nyitotta meg ünnepélyes beszéddel a zágrábi buzgó főrabbi vendégszerető házában az első országos rabbigyűlést, melyen 13 rabbi vett részt és 3 írásbelileg csatlakozott a hozandó határozatokhoz. A két napig tartott gyűlés elfogadta az eszéki határozatokat és e sorok íróját bizta meg chrestomátia szerkesztésével, mely magába foglalja a héber eredetiben tanítandó szentírási személynéket. Dr. Jakobi zágrábi, dr. Ungár eszéki, dr. Ernst varasdi és dr. Diamant vukovári főrabbi, valamint Tauber belovári kerületi rabbiból álló végrehajtó-bizottságot választott, mely a zágrábi főrabbi elnökelete alatt képviselje az ország rabbijait a kormánynál és gondoskodik a hozott határozatok keresztülviteléről. A hitoktatásra vonatkozólag több határozatot hozott, többek között, hogy a középiskola minden osztálya heti 1 órai tanításban részesüljön. Minthogy az izr. középiskolai tanulók száma kicsiny, néha csak 1, esetleg 2 tanuló van egy-egy felsőbb osztályban, a kormány, mely 90 korona évi tiszteletdíjat fizet egy óráért, csak heti 4 órát engedélyez egy teljes középiskolában.

A kormány vallás- és közoktatásügyi osztálya, a rabbi végrehajtó bizottságának előterjesztésére 1907. július 5-én 19,949. számú rende-

letében közzé tette a népiskolák számára szerkesztett hittani tantervet, melynek anyagát a héber olvasás, a legfőbb imák (sema és semone eszre) fordítása, bibliai történet, hit- és erkölcstan képezik. Lehetőség szerint a tórából eredetiben is taníttassanak szemelvények. Ezen tanterv csak a nem felekezeti népiskolákra vonatkozik. Augusztus 7-én 17,001. szám alatt kiadott rendeletében pedig felhívta a kormány a megyéket, hogy az igazgató-tanítók a vezetésük alatt álló izr. népiskolai tanulók jegyzékét, ha az iskolában nem részesülnek rendes hittanításban, minden év elején pontosan megküldeni kötelesek az illetékes rabbinak, akinél a tanév végén vizsgát kell tenniök.

Néhány héttel az országos rabbigyűlés után bekérte a kormány a rabbiknak a törvényben előírt állampolgári, erkölcsi, szak- és általános műveltségi kvalifikációját. Az érettségi alól való felmentési kérelemnek minden esetben helyt adott, hogy az állásban levő rabbiknak ne okozzon kellemetlenséget. A legelőzékenyebben bánt a külföldi, különösen berni doktori diplomák tulajdonosaival szemben is és hallgatólag tűrte, hogy a törvény által követelt nosztrifikálás hiánya dacára továbbra is a tudori címet használhatták. Nem rabbikkal szemben e tekintetben szigorúan jár el. A héber okmányok (hattárák) megvizsgálására, amennyiben nem rabbiszeminárium adta, a rabbik végrehajtó bizottságát 1907. október 20-án a kultuszosztály épületében tartandó konferenciára hívta. Az ügyosztály titkára bemutatta az okmányokat és szakvéleményeinket kérte, amit jegyzőkönyvbe foglalt. Hangsúlyozta, hogy a kormány a multa való tekintettel az engedékenységs legszélsőbb határáig megy az állásban levő rabbik javára. Ezen kijelentésre lelkiismereteink megnyugtatója céljából nagy szükség volt. Aki ismeri a „hattárák“ adása körüli óriási visszaéléseket, nem fog csodálkozni azon, hogy egy jószívű, éltés, ismert magyarországi rabbi bizonyítványa a következőt tartalmazta: „Jól ismerem a jelölt atyját, aki alapos talmudtudós, jeles szónok és derék rabbi. Joggal feltételezhetem tehát, hogy fiát is a „tóra“ szellemében nevelte. Ezért kijelentem, hogy fiát méltónak tartom esketések végzésére, Mózes és Izrael törvénye szellemében.“ Akiknek *egy* teljesen megbízható, korrekt hattárájuk sem volt, azok a végrehajtó-bizottság elnökének, a zágrábi főrabbinak, reverzalist adtak, hogy rituális házasság felbontására nem vállalkoznak.

Reflexiók.

Irja: **Kritikus.**

== Barkóczy báró bukásáról megemlékezve, tartunk tőle, hogy kár-örvendőnek fogunk látszani. Pedig ez igazán távol áll tőlünk. Nincs is szándékunkban a tanácsos urat bántani. Sőt kitartása és elvhűsége még tiszteletet is érdemel. Mert bármennyire káros is volt működése, bármennyire végzetes kihatásaiban és következményeiben az az irány, mely báró Barkóczy nevével forrott össze, az embernek, a férfinak, ki ily szívósan és tántorithatatlan következetességgel szállt sikra és tartott ki neveléséből és meggyőződéséből eredő elvei mellett, bukása alkalmával is szívesen adjuk meg az őt megillető végtisztességet. Nem mondjuk, hogy nagy örömünk telt abban a klerikális szellemben, melyet a középiskolákban meghonosított, a protektorátusa alatt felburjánzott kongregánizmus is csak bajt és kárt okozott ifjúságunkban. de ezzel szemben az a reakció, melyet éppen tulzásai idéztek elő, csak szívósabbá és erősebbé tehetette a valódi liberálizmust.

Azonban azt a bűnét, hogy a selejteket, a jellemgyengéket, kik a rendezetlen vallási viszonyaikból eredő nehézségekkel nem voltak képesek megküzdeni, kik hitüket, vallásukat tagadták meg, vagy a színlelőket, kik hitvány alakoskodással keresték kegyeir, megjutalmazta, kitüntette, előléptette, nem bocsáthatjuk meg neki, az elvhűnek, az igazhitűnek. Nem sajnáljuk a férgeset, a hitványat, mely a zsidóságot törzsfájáról ily módon lehullott, de mérhetetlen kár, hogy nem a sárban hever ez a haszontalan dudva, hanem ott terjeszti a mótelyt, hol könnyen formálható gyermekekből jellemes derék ifjúságot kell a hazának nevelni.

Miniszter Ur! Egy indítványom volna: Nem lehetne talán a Barkóczy-kreaturákat is az alapítványi ügyosztályba áthelyezni? . . .

*

== Az egység és béke jelszavával utnak indított zsidóságot nagy csapás érte, mint azt a startoló felekezeti lap szomorodott szível jelenti. Meghalt „Temesvár város és megye közéletének nevezetes vezérembere“. Ő, aki Meránban keresett, de nem talált üdülést, fájdalmot, megtért őseihez. Azaz, itt egy kis hiba van a kréta körül. Nem egészen őseihez tért, csak a közelükbe, a szomszédságukba. Egy házzal odébb, ahova csak születési hibájának korrigálása árán juthat a magunkfajta (ha ugyan oda kívánczik). S miután az engesztelő szent miseáldozat kifogástalan pontossággal a belvárosi plébániában mutatottatott

be az Urnak, az egység és a *mindent* kiengesztelő szent béke szárnyai alatt talált a megboldogult örök megnyugvást.

Oh jaj! Így hullanak le legszebb rózsáink szirmai. Nem csoda, hogy a zsidóság fájdalmait mélyen érző és saját kedveltjeinek nevét annyiszor és oly lendülettel (dült betűkkel) hirdető boldogitónk krodil könnyeket hullat utána.

*

○ **Az iskola.** Nem arról az iskoláról van szó, amelyben padok között szorong a diák és ahol a katedréről hangzik a tanítás. Most nem avatkozunk a paedagogusoknak ki nem merülő vitájába. Hanem a mi zsidó életünknek oly kelletlen tényezőjéről beszélünk, amely az „iskola“ elnevezést nem annyira annak nemes hivatása és célja révén érdemelte ki, mint inkább azon szomorú tény folytán, hogy gyakran követőkre talál. Hosszu ideig tartó tevékenysége folytán ez az iskola eltudott vetni annyi magot az országban, hogy mérgezett gyümölcssei még ott is felbukkannak, ahol azt a legkevésbé várjuk.

Ez az iskola, amely a pajesz és kaftán gyalázásában és üldözésében szerezte legszebb babérait, amelyeket hazafias mellveregetések közepette rakott fel önkoszoruzta homlokára, ez iskola néhány nappal ezelőtt triumphálhatott elért sikerein. Oly buzgó és lelkes követője akadt egy orthodox fiskálisban, aki olyan tanúságot tett képességeiről, hogy még a „mester“-nek se válik szégyenére. Ez az orthodox ügyvéd a budapesti törvényszék előtt képviselvén egyik ügyfelét, az ellenfél ügyvédje érveinek gyöngítése céljából az önbecsmérlés fegyveréhez nyult. Az ellenfél galíciai származását és ebből kifolyólag annak kaftánjához ragadt és az idők folyamán ráragasztott piszkot és sarat nyílt tárgyaláson a keresztény hallgatóság és a bíróság nagy épülésére per longum et latum pertraktálta. És nehogy félreértsék nemes intencióit és talán őt is gyanuba kavarják, büszkén és — mintha csak a „mester“ sugta volna — hazafias pathosszal szavalta, hogy ő azonban nem Galiciából, hanem — Lévából való. Mire a bíró a hallgatóság visszafojtott kacagása közben legyintett egyet kezével, mondván: hogy az egyre megy. Kár, hogy a „mester“ ezt nem hallotta. Az iskola szelleme jutott példás kifejezésre ez önbecsmérlésben, amelynek szégyenét még a nyomában támadt lovagias affér sem enyhíti.

George Hecht: Der neue Jude.

A zsidóság mai helyzetének és — hogy Alexander Bernát kifejezésével éljünk — problémáinak vizsgálatával zsidó és nem-zsidó részről egyre több munka foglalkozik. George Hecht műve is, amely most jelent meg a lipcsei Gustav Engel cégnél, ezt a feladatot tűzte ki maga elé. Szerzője könyvét David Wolffsohnnak, a cionista-szervezet volt elnökének ajánlja. Mindamellet nem mondható a mű kifejezetten cionista jellegűnek. Átölvásása után bármilyen elfogulatlan bíráló megállapíthatja a szerző igyekezetét arra, hogy fölülemelkedjék a pártkereten és szempontokon, ami többé-kevésbé sikerül is neki.

A mű tulajdonképeni föladata: a zsidókérdést a körébe tartozó összes tényezők figyelembevételével és lehetőleg minden tényező *egyenlő* értékelésével megoldani. Ez a feladat a zsidókérdés komplikált természeténél fogva egyike a legnehezebbeknek. Nem lephet meg bennünket, ha G. Hechtnek sem sikerül. Pedig három részből álló művében számol ugyszólván minden tényezővel, ami csak a jelenkori közömbös vagy hithű zsidóra hatást gyakorol, így pl. külön ismerteti a természet- és társadalomtudomány főbb elméleteit: a *Darwin*-féle származási elméletet, Karl *Marx* elméletét az ipari kapitalizmus társadalmának szociális társadalommá való átalakulásáról, sőt a híres fizikus *Ostwald* tanár energiaeelméletét is alkalmazza és bár társadalmi és kulturális kérdéseket is megpedz s a vallás szerepéről s a jelenkori zsidóság vallásos nézeteiről külön cikket ír, (Von den Religionen und der Religion címmel a mű első részében) sehol sem foglalkozik behatóan a fölvetett kérdésekkel, inkább csak vázolja azokat, s nem hatol azok mélyére.

Szerinte a zsidókérdés megoldása, tehát a zsidóság összes bajainak orvoslása, valamennyi már meglévő zsidó szövetség egybeolvasztása és egyöntetű működése útján érhető el. Maga ez a gondolat egyáltalán nem új és mindenki, aki e tárggyal foglalkozott, tudja, hogy Herzl nagysága és eredetisége éppen abban a törekvésben nyilvánul, hogy az *egész* zsidóság szervezetét megalkossa. G. Hecht ugyancsak e szervezet szükségessé voltát hangoztatja és műve utolsó fejezetében (mely egyuttal a mű harmadik része is) néhány sorban emlékezik meg az összes létező zsidó gyarmatosító, kulturális, gazdasági és pénzintézetekről, amelyek közös munkába fogjanak. De a szervezet szükségességének bizonyítására egy olyan érvet sem alkalmaz, amely az ellentétes állásponton levőket megingathatná, vagy a közömbösöket tette serkenthetné. Marx a szociális társadalomról szóló elmé-

letének törvényként való alkalmazása és az az egészen önkényes megállapítás, hogy, miután a kapitalista társadalom osztályokra tagoltságát a szociális társadalomban a kulturnemzetekre való tagoltság fogja fölváltani, ennél fogva az egész zsidóság okvetlenül a szükségét fogja érezni annak, hogy a saját zsidó kulturájában keresse otthonát, egyáltalán nem meggyőző erejű. (I. rész. Der neue Jude und die neue Wissenschaften-ben.) A zsidóság helyzetének az 1840-iki damaszkusi vérvád kísérő körülményeinek vizsgálatából kiinduló ismertetése és az orosz üldözések említése sem elegendő ok az *egész* zsidóság szervezkedésére. Sokkal nagyobb súlyt kellett volna fektetnie Hechtnek — saját szempontjából kiindulva — a zsidóság, mint faji közösség egyöntetűségének bizonyítására, ami elfogadhatóvá tenné az össz-zsidóság szervezkedésének lehetőségét. De Hecht ezt a területet nem aknázza ki kellően.

Mindezek alapján nem lehetünk egy véleményen a kiadó-cég recensorával, aki e művet az egész e tárggyal foglalkozó irodalomban egyedül állónak kürtöli. Igazságos bírálat csak annyit állapíthat meg Hecht művéről, hogy meglehetősen jó, összefüggő ismételése a zsidó-kérdés területén szétszórt óriási anyagnak. Ami, ha tekintetbe vesszük, hogy a mű nem túl nagy terjedelmű (körülbelül 170. oldal) s folyékony stílusban írott s így a zsidó laikus olvasóközönség számára könnyen hozzáférhető, nem lekicsinylendő érdem. Egyet azonban határozottan el kell ítélnünk a műben s ez az, hogy a szerző a tárgyalás folyamán néhányszor részint saját személyének észrevehető előtérbe állításával, (Zur Geschichte der jüdischen Einheitsbewegung c. részben) részint teljesen fölösleges meghatározásokkal, amelyek határozottan a laikus olvasó bámulatának a fölkeltésére irányulnak (mint pl. a zsidóság állapotáról [der Stand der Judenheit] szóló részében a faj fogalmának ismertetésénél az emberi tulajdonságok mértani idomokkal való ábrázolása) és helyel-közzel zsargonnyelvű fölkiáltások közbeszurásával oly izléstelenséget követ el, amellyel művelt, komoly, jóízű zsidó embereket — pedig éppen ezeknek a meghódítása a főcélja — elidegeníthet a műve értékes részeinek az olvasásától is.

Ilyen értékes részeknek tartjuk a mű bevezető részében (címe: Vom neuen Judentum) a zsidó középosztály nyárspolgári elemeinek természetrajzát s ennek alkalmazását új eszmék és mozgalmak megértésétől való idegenkedésük magyarázatára; a második részben (címe: Die Persönlichkeiten) a jelenkori zsidóság nagy egyéniségeinek rajzát, amely bármely nem cionista zsidó ember figyelmét és érdeklődését felköltheti irányának könnyedsége és az anyag ügyes csoportosítása

által. Határozottan dicsérendő a „teremtő birálat“ c. részben (Die schöpferische Kritik a mű II. részében) a zsidó faj magasabbrendűségének tana ellen való tiltakozás. Hecht helyesen állapítja meg, hogy amint küzdenünk kell azok ellen, akik a zsidó-faj alacsonyabb értékűségét bizonyítják, úgy nem szabad abba a másik végletbe sem esnünk, hogy a legkülönb fajnak képzeljük magunkat.

A zsidókkal foglalkozó német nyelvű irodalom (Die deutsche Judenlitteratur) (a II. rész befejező cikke) ismertetése is elég jól sikerült. A zsidó művészetről és tudományról, valamint a zsidóság szervezetéről szóló részek csak vázlatnak tekinthetők.

Kíváncsinos volna, hogy a szerző a mű második kiadásában a *benne előforduló izlésteleniségek elhagyásával együtt új és súlyosabb érveket vonultasson föl*. Ily módon bizton számíthatna a művelt zsidó olvasóközönség rokonszenvére.

Dr. Goldberger Andor.

Egyesületi ügyek.

Az Izr. Hitközségi Tisztviselők és Alkalmazottak Országos Egyesületének előljárósága f. é. január 25-én tartotta rendes havi ülését dr. Weiszbürg Gyula elnöklete alatt. Galambos Jenő titkár előterjesztette az 1911. évi zárszámadásokat, melyek szerint az elmúlt évben az egyesület bevételei alapítványokban, tagsági díjakban, adományokban stb. 4685·31 koronát tettek ki, míg a kiadások, úgy-mint *segélyek állásnélküli tagoknak*, továbbá nyomtatványok és postaköltségek 462·59 koronára rugtak, úgy hogy az 1912. évre, mint vagyon, 4222·72 korona maradt fenn. Az egyesület összes vagyona 5472·72 korona, mely kisebb-nagyobb alapítványokból áll.

Az előljáróság örömmel vette tudomásul, hogy az egyesület rövid működése alatt is ily jelentős eredményt ért el, mely eredmény bizonyára buzdításul fog szolgálni a tagoknak a további munkálkodásra.

Ujabbán az egyesületbe léptek : a *budai hitközség*, mint alapító tag 200 koronával, Weismann Nőé egyesületi alelnök ur szíves közbenjárása folytán, továbbá a *brassói hitközség* mint pártoló, a *celldömölki kongr. hitközség* mint támogató tag. Örömmel vette az előljáróság tudomásul, hogy, az elnökség közbenjárására, egy nagyobb hagyatékból egyesületünk is 3000 koronás alapítványt fog kapni.

Az előljáróság azután behatóan foglalkozott az egyesület legközelebbi teendőivel, melyek közül elsősorban különös fontosságúnak tartja a hitközségi alkalmazottaknak állásukban való véglegesítése ügyében szükséges lépések megtételét. Mert, sajnos, nap-nap után

fordulnak elő oly esetek, hogy egyes hitközségi alkalmazottakat 10—15 évi szolgálat után minden ok nélkül elbocsátanak. Ily alkalmazottak helyzete annál sajnálatraméltóbb, mert azok rendszeren a java férfikoron túl lévén, nehezen vagy egyáltalán nem képesek álláshoz jutni. Az egyesület e nagyfontosságú kérdésben sikeres munkát csak úgy vél elérni, ha a hitközségi alkalmazottak zöme csatlakozik az egyesülethez, hogy ha majd az egyesület küldöttsége a kormány elé járul, az a hitközségi alkalmazottak minél nagyobb tömegének óhaját tolmácsolhassa. Tehát ezuttal is felkéri az előljáróság a hitközségek azon t. alkalmazottait, kik még az egyesületnek nem tagjai, hogy belépésüket saját érdekükben minél előbb jelentsék be.

A folyóügyek elintézése után az előljáróság több állás nélküli tagnak kisebb-nagyobb összegű segélyt szavazott meg.

Hitközségi alkalmazottak véglegesítése. Ismeretes a zsidó hitközségi alkalmazottak, mint metszők, kántorok stb. küzdelme a véglegesítésért. Majdnem hetenként kapunk panaszokat, gyakran igazán embertelenséggel határos felmondásokról, midőn 10, 20 vagy még több éven át hűségesen szolgált kántoroknak, metszőknek hitközségük lényegtelen okok miatt, inkább ürügyek alatt felmond és az illetőknek, kik életük javát ott töltötték, ott megöregedtek, nem marad egyéb hátra, mint a koldusbot. Törvény, mely a véglegesítést bizonyos idő után kimondaná, sajnos, nincs. E tekintetben Horvátország is megelőzött bennünket, a miniszterium gyakorlata pedig változik. Voltak esetek, mikor az alkalmazottat, kinek határozott időre szóló szerződését hallgatólag meghosszabbították, ezáltal véglegesítettnek tekintette és voltak esetek, mikor e felfogástól eltért. Az alkalmazottak hiába szorgalmazták memorandumok és deputációk útján jogviszonyaik rendezését, de az orth. iroda egyáltalán fázik tőle, az Orsz. Iroda sem nagyon lelkesedik érte, a kérdés egyébként tagadhatatlanul más felekezeti kérdésekkel is összefügg, úgy hogy a rendezetlenség napról-napra szedi áldozatait. Annál öröndetesebb a VII. községkerületi bíróságnak egy ítélete, mely világosan kimondja, hogy „ha a határozott időre kötött szerződés az időtartam lejárta után hallgatólagosan meghosszabbíttatik, úgy az alkalmazott alkalmaztatása véglegesnek tekintendő.“ Igaz, hogy ez ítélet más községkerületre nem kötelező, de reméljük, hogy praecedensül fog szolgálni más bíróságoknak is hasonló esetek elbírálásánál. Az ítéletet azért teljes szövegében közöljük:

Másolat. A VII. izr. községkerület bírósága Milkó Izidor dr. elnöklete alatt, Barta Antal dr., Grosz Adolf, Grüner Henrik, Hajnal

József dr., Rosenberg Samu dr. és Singer Bernát dr. mint megválasztott békebírók, valamint Singer Gyula hitk. titkár mint jegyző-könyvvezető részvétele mellett F. S. metszőnek a g-i fiókhitközség ellen megindított s a vallás- és közoktatásügyi miniszter 5639/1911. sz. rendeletével e kerületi bírósághoz utalt perében Salamon Frigyes dr. ügyvédnek mint panaszos és Fischer Jákó dr. ügyvédnek mint panaszlott jogi képviselőjének jelenlétében Szabadkán, 1912. évi január hó 16-án az izr. hitk. tanácsstermében megtartott szabályszerű tárgyalás alapján a panaszos és panaszlott fél meghallgatása után következőleg *ítélt*: A g-i izraelita fiókhitközség által 1908. december 27-én történt felmondást a panaszos metszővel szemben érvénytelennek mondja ki annak a kijelentésével, hogy a panaszos állását véglegesítettnek minősíti, ennek alapján őt állásába visszahelyezi és kötelezi a panaszlottat, hogy panaszosnak az állásától való elbocsáttatása napjától a visszahelyezés napjáig évi fizetés címén évi 600 koronát, fapénz-átalány címén évi 40 koronát, ünnepnapai előimádkozás címén évi 40 koronát, mazkirdij címén évi 8 koronát, pászkadij címén évi 15 koronát, hitoktatásdíj címén évi 40 koronát, lakbér címén évi 80 koronát, tandíj címén évi 40 koronát és sechita címén évi 15 koronát, összesen tehát 878 koronát, továbbá panaszos perköltsége címén 50 koronát végrehajtás terhe mellett 15 nap alatt fizessen. Indokok: A bíróság panaszos előadásából, valamint az eddigi joggyakorlatból megállapítottan vette, hogy ha a határozott idő tartamára kötött szerződés az időtartam lejártá után hallgatólagosan meghosszabbítatik, úgy az alkalmazott alkalmaztatása véglegesnek tekintendő. Minthogy a lefolytatott tárgyalás adatai kétségtelenné teszik, hogy a panaszos panaszlott hitközségnél 9 év és 8 hónapon át egyhuzamban viselte tisztségét, soha ezen idő alatt felmondást nem kapott, sőt elismerésként fizetése is felemeltetett, miért is véglegesítettnek kellett tekinteni panaszos alkalmaztatását. A véglegesítés kimondása már magában involválja panaszosnak az eddig viselt állásába való visszahelyezését is. A kereseti összeg mennyisége a felek és képviselők által közösen előadottak alapján állapított meg. Szabadkán, 1912. évi január hó 16-án. A VII. izr. községkerület bírósága Milkó Izidor dr. bir. elnök s. k., Singer Gyula bir. jegyző s. k.

Felhívás. Az egyesület t. tagjainak egyesületünkbe való belépésük alkalmával gyűjtőívet bátorkodtunk küldeni és kértük, hogy annak felhasználásával az egyesület részére tagokat gyűjteni sziveskedjenek. Alapos a reményünk, hogy t. tagjaink ezen kérelmünknek tőlük felhetőleg megfeleltek és a gyűjtés munkáját ezuttal is végzik. Mivel azonban az egyesület pártfogóiról tájékozást kell szereznünk, felkérjük t. tagjainkat, hogy a gyűjtőívet *minél előbb* beküldeni sziveskedjenek. Ha esetleg a t. tagok közül valakinek még szüksége van gyűjtőívre, úgy a régiek beküldése ellenében újat fogunk küldeni.

A titkárság.

Különfélék.

Rabbiavatás. Az orsz. rabbiképző-intézetben az ez évi rabbivizsgánál képesítetteknek talált rabbik avatása f. hó 25-én ment végbe számos rabbi és nagy közönség jelenlétében. Hárman voltak ez idén, nevezetesen dr. *Feldman* Áron, dr. *Kálmán* Ödön és dr. *Pfeifer* Izsák, kik valamennyien már előbb lettek rabbiállásra megválasztva. Az avatóbeszédet *Steinherz* Jakab dr. székesfehérvári rabbi mondotta, melyben sok szellemességgel fejtette ki, mi a rabbi feladata és hogyan helyezkedjék el a hagyománnyal és tudománnyal szemben. A felavatottak nevében dr. *Feldmann* felelt, mire a rabbiképzőintézet rektora, dr. *Bacher* Vilmos intézett beszédet az ifju rabbikhoz és átadta héber és magyar nyelvű képesítő okmányaikat.

Elemi iskolai hitoktatók képesítő vizsgája. A pesti izr. hitközség előjárósága attól a törekvéstől vezetette, hogy hitoktatói a vallástudományban a rendes tanítói képzettségénél magasabbat sajátítsanak el, elhatározta, hogy ezentul elemi hitoktatói minőségben senki sem lesz véglegesíthető, ki egy kijelölt bizottság előtt ezen magasabb képzettségéről tanúságot nem tesz. E bizottság nemrég ülést tartott és megállapította az anyagot, mely a vizsga tárgyát fogja képezni. Eszerint meg fog követeltetni:

1. A tóra alapos ismerete. A tartalom egészében való tüzetes tájékozottság. Fontosabb szók, szólások, kifejezések tanítások és törvények előfordulási helyének ismerete.

2. A teljes biblia szövegének fordítása és tartalmának tüzetes ismerete.

3. Rási kommentárja a Tóra első könyvéhez.

4. Teljes tájékozottság a köznapi és ünnepi imakönyvben, liturgiában és zsinagogai szokásokban.

5. Héber nyelvtan. A hang- és alaktan elemei, különösen az igeragozás.

6. Zsidók története; a hitközség középiskolai tankönyvének történeti anyaga.

7. Zsidó vallás- és erkölcstan a hitközségnél bevezetett konfirmációs tankönyv és VIII. oszt. tankönyv alapján.

8. Zsidó cursiv írás.

9. Egy bibliai elbeszélés vagy eszme módszeres tárgyalása.

E vizsgára már a folyó évben véglegesítendő is fognak utasíttatni. A vizsga idejét csak később fogják meghatározni.

Mult és jövő. Felekezeti folyóirataink száma egy ujjal szaporodott. Dr. *Patai* József, kit a zsidó közönség már évek óta, mint kongeniális fordítót és derék író ismer, „Mult és Jövő“ címen társadalmi, irodalmi, művészeti és kritikai havi folyóiratot indított meg, mely különösen a zsidó irodalmat és művészetet akarja a közönség körében népszerűsíteni. Azért a legnevesebb zsidó festők műveinek sikerült facsimiléit hozza és a zsidó művészek méltatását célozza. De ezenkívül is gazdag tartalmat tüntet fel. A folyóirat kivitele pedig a legelőkelőbb ízlést is kielégíti. Laptársunknak sok sikert kívánunk pályáján.